

Lidský odpad čistí naši republiku

Byly by to temné, napínavé příběhy, navíc zasazené do krásné krajiny a do pohnuté doby... Kdyby ovšem nešlo o skutečné události. Miloši Doležalovi tak v další knize dokumentárních povídek s názvem **1945: léto běsů** jde o připomenutí výrazných osobností a zločinů na nich spáchaných lidskou spodinou.

ONDŘEJ HORÁK
literární kritik

Jak se pozná konec války? Někteří si zbytečně chtějí hrát na vojáky a ustupující Němci je zabíjí. Rudá armáda pak tátu většinou připraví o hodinky a mámu s dcerou znásilní. A ještě o něco později zas Češi zabíjejí a vyhánějí Němce... Miloš Doležal zkrátka ve svých dokumentárních povídkách dospěl k poválečným měsícům, kdy se opravdu z lidí vyvalilo to nejhorší. Ne nadarmo máme s tímto obdobím spojené názvy děl jako *Stíny horkého léta* či *Zdivočelá země*. Nyní k nim přibyl svazek *1945: léto běsů*.

Nový soubor začíná vlastně idylickým obrázkem, kdy se literární vědec a překladatel Václav Černý, jenž byl za války vězněn na Pankráci, vrací s rodinou do rodného kraje. Pochází totiž z České Čermné nedaleko Náchoda, u hranic s Polskem, jak ostatně napovídá samotný název obce. Ve všech těch vsích a městech, součástí jejichž názvu je Český, Česká, Česká se přece odráží nejistota našeho národa ohledně území, které může obývat.

Po měsících věznění je to pro Václava Černého skutečně pastorále, na žádné zavraždění během dovolené v lese nenarazí, nicméně není naivka: „Historiku, věz, že dějiny naší soudobé národní krize budeš musit zahájit už tou rozptýlenou a bezděkou kocovinou českých myslí v druhé půli roku pětáctýřicátého, tenkrát vše začalo.“

Rozptýlená kocovina, to je velmi přesný postřeh a zároveň charakteristika, neboť právě poválečné měsíce vlastně zamíchaly kartami a najednou nebylo jasné, kdo je dobrý a kdo špatný. I ten, kdo měl na sobě tu správnou uniformu či pásku Revolučního gard, nemusel být dobrý, respektive většinou nebyl, proto si ji taky navlékal – aby měl krytí k zabíjení a rabování. „Luza ucítila krev a příležitost... Rodilo se osudné pravidlo národního politického života, podlehnout na každém osudové křižovatce luze,“ dodává Václav Černý a my si do těchto vět můžeme projektovat leccjaké tváře našeho veřejného a politického života.

Kachní žaludky

Je tu ale jedna zásadní věc. Miloš Doležal (* 1970) nepíše své dokumentární povídky proto, aby nás uklidnil, že my – už – nejsme jako oni. Ne, to by bylo příliš jednoduché... Autor *1945: léto běsů* se snaží ukázat, že tu byli jednotlivci, kteří se chovali odvážně a čestně – že je ke komu se vztahovat a ke komu vzhlížet. Novinka je po *Čurdovi z Hlíně* a *Do posledních sil* již třetím svazkem takovýchto dokumentárních povídek, básník a dokumentarista má ovšem již za sebou rovněž řadu souborů rozhovorů nebo knihu o páteru Toufarovi. Je tedy důvěryhodný díky tomu, jak souvisle pátrá a publikuje o osobnostech české historie. A je důvěryhodný i tím, jakým způsobem vypráví – jak příležitostně zvolil. Protože jeho texty jsou atraktivní, avšak vždy v nich jde především o věrnou popis a zdůraznění nevšednosti portrétované osobnosti – často navíc v porovnání s tím, jak hanebně s ní bylo zacházeno, jak skončila: zabít, věznit či útěk z republiky. V povídkách najdeme též zmínky o tom, jak autor s historiky či místními usedlíky hledá v krajině stopy po minulosti – obvykle špatně, chvatně vykopané hroby pro zavražděné. Nicméně kouzlo a cena dokumentárních povídek spočívají v tom, že pořád jde o toho, o kom se vypráví, nikdy o toho, kdo vypráví. Ten zůstává skryt „za kamerou“.

A když už je řeč o kamerě, během čtení *1945: léto běsů* se člověk leckdy přistihne při tom, že si říká: „Tohle kdyby někdo dokázal dobře natočit, to by byl film, napínavý, temnej...“ Až pak mu dojde nemístnost takového náhledu a to, že nikoli posloužit – připomenout osud výjimečného člověka –, nýbrž použít či využít tyto příběhy ke své slávě by bylo činem pro kachní žaludky. Miloš Doležal pokorně, obětavě připomíná, ovšem řada současných historických filmů a románů nořících se do temných šachet 20. století vytahují z hrobů lidí jen proto, aby chodili a mluvili v jejich dílech. Není tohle taky určitý způsob rabování těch, kteří se s falešným patosem vydávají za něco, co nejsou – uchovávatelé naší historie?

Spisovatel Miloš Doležal se opět ponořil do nedávnej české historie

FOTO MAFRA - PETR TOPIČ

Skauti s velbloudici
Musíme si totiž uvědomit, že někoho připomínat a pro své umělecké záměry používat jsou diametrálně odlišné věci. Současní lidé nebyli již dostatečně prozkoušeni dějinami, historickou zkouškou neprošla ani naše přátelství, takže vlastně o sobě a o lidech kolem sebe příliš nevíme. Jak se pak můžeme dokázat vztít do někoho, kdo byl odvážný, kdo musel prožít něco tak hrozného, kdo se nezlomil... Pokud dnes někteří opakovaně říkají, že jsou pyšní – pycha se zde zaměřuje s hrdoostí – na to, že jsou z České republiky, potom to, co dělají zmínění filmaři a romanopisci, je skutečně pyšné, necitlivé, zjištěné jednání. Ostatně ani hrdoost tu není na místě – proč by měl být člověk hrdý na to, co udělal někdo jiný? Z jakého titulu, jakým právem? Sedím doma na gauči, ale milostivě vám, Kubiši a Gabčíku, umožním něco mimořádného: Jsem na vás hrdý!

Proč by měl být člověk hrdý na to, co udělal někdo jiný? Sedím na gauči, ale milostivě vám, Kubiši a Gabčíku, umožním něco mimořádného: Jsem na vás hrdý!

”

Této cesty se měl zúčastnit taktéž časlavský Miloš Forman. Je to příběh místy rozmarý. Velbloudice, když se jí něco nelíbí, třeba štěkání apartního psika, reaguje tak, že zdroj nepohody počastuje zeleným plivancem, čímž ho naprosto potupí. Ovšem stejně tak je na této cestě jeden z mladíků Rusy okraden o hodinky,

KNiha TÝDNE

1945: léto běsů

Miloš Doležal
Vydalo nakladatelství Host, Brno 2022.
304 stran.

a když paličatá velbloudice nechce uhnout ze silnice, hrozí, že bude vojáky Rudé armády zastřelena.

To je další podstatná záležitost zpevňující můstek na cestě ke knihám Miloše Doležala. Lze je číst jako jednu velkou sagu, která se postupně rozrůstá. Neustále nacházíme nějaké místní spojnice – rodná Vysočina – či opakující se postavy, at už se jedná o pátera Toufara, či Anastáze Opaska, od roku 1947 opata břevnovského kláštera, jenž byl o dva roky později odsouzen na doživotí. A když si humpolácký ruský nadporučík usmyslí, že si naloví ryby granátem, a pující si loďku od skautů, není to nikdo jiný než Foglarovi „hoši od Bobří řeky“, stanující ve Sluneční zátoce.

Navíc pokud v *Čurdovi v Hlíně* byla jen letmo zmíněna obrovská tragédie na poválečné slavnosti, kde měli být uctěni zavraždění odbojářů – a kde neopatrná čestná partyzánská jednotka vyslala oslavou salvu do elektrických drátů, které zabily a zranily spoustu svátečně ustrojených lidí –, potom nyní je tomuto strašnému příběhu správně věnován samostatný text. Oběti si to zaslouží, o to víc, že za tuto hrůzu nebyl tehdy nikdo potrestán.

S Milošem Doležalem se nyní dostáváme do východních Čech nikoli pouze s Václavem Černým, věnuje se totiž poválečným zločinům na Broumovsku. Dva texty z *1945: léto běsů* totiž zachycují vraždy dvou německých benediktinů a jednoho faráře. V hlavní roli pochopitelně lůza – hochštapleři, kteří si přibíjeli válečné zásluhy, náhle mají uniformy a téměř nekonečnou moc nad německým obyvatelstvem, a tak rabují, mlátí, zabíjejí, chlastají a žerou...

Na druhou stranu, abychom nebyli slepými zastánci toho správného současného názoru, je třeba dodat, že na začátku okupace byla v tamní oblasti přepadena československá celnice a že většina tam-

ního obyvatelstva byla nejen německé národnosti, nýbrž i členy hitlerovské strany – což jim v první chvíli možná pomohlo ochránit majetek a živnosti, ale potom je to nahalo na frontu v německé uniformě. A jako čtenáři bychom se pro dokreslení portrétu rádi více dozvěděli o válečných letech zdoňovského faráře Cölestina Baiera, jedné z obětí poválečného běsnění.

Kozák a převýchova

Příchodu Rudé armády se rovněž důvodně obával donský kozák Nikolaj Andrejevič Kelin, jenž kdysi bojoval proti rudým a nakonec přes Krym utekl a v Praze vystudoval lékařství, načež se stal doktorem v Želivi. Je pozoruhodné, že se svou ženou se seznámil ve vlaku mezi Mokropsy a Černošicemi, jak uvádí Miloš Doležal. Neboť víme, že Mokropsy byly místem, kde svého času pobývala básnička Marina Cvetajevová, než se bohužel rozhodla vrátit do vlasti, kde ji následně čekala smrt.

Ochotný a oblíbený doktor Kelin se též po válce dostane hned opakovaně do vězení, dvakrát je mu rovněž zabaveno doktorské auto, nicméně díky náhodě a velkému štěstí se mu nakonec povede z vězení dostat a může pokračovat v lékařské praxi v zemi, jež se stala součástí sovětského bloku. Dokonce se ještě podívá do rodné vlasti. Smutnou tečkou o nepoučitelnosti ohledně přístupu okolního světa k Rusku je fotografie, na níž je v roce 2006 na Pražském hradě Kelinův syn s Putinem...

Vůbec nejdojemnějším příběhem je ten týkající se Milady Šámalové a jejích dětí. Šlo o snachu Přemysla Šámala, jenž byl Masarykovým i Benešovým kancléřem. Ten se zapojil do odboje, byl vězněn a na následky věznění zemřel. Jeho syn byl nacisty popraven, Milada sama skončila v koncentracích, její bratr byl též uvězněn. Přežila pochod smrti, a když se vrátila domů, zjistila, že její děti, k nimž se upínala veškerá její vůle, tam nejsou. A tak se je jala za pomoci bratra, jenž se ihned po propuštění stal spolupracovníkem americké armády, hledat. Byly totiž dány na převýchovu do německé rodiny.

Matka Milady Šámalové, jež s manželem přežila válku v Mníšku pod Brdy, hrála vysokou hru. Nejenže oběma dětem neúnavně posílala balíčky s jídlem, ale taky před svou dcerou po celou dobu předstírala, že děti jsou v pořádku doma – někdy od sousedovic potomků nechala napsat pár řádků, aby to vypadalo důvěryhodně. Strašně si toto lhaní vyčítala, neb své děti celý život učila, že se nelže, avšak věděla, že pravda by její dceru v koncentráku mohla zlomit.

Jsem slušný člověk

Opět se tak dostáváme k oné nejednoznačnosti. Ta byla korunována tím, že náhradní německý otec během cesty do protektorátu babičku s dědečkem v Mníšku vyhledal, aby jim řekl, že děti jsou v pořádku – jméno a místo pobytu raději smlčel, mohlo by to být pro všechny nebezpečné. Po válce se z těchto německých manželů a Milady Šámalové a jejích dětí stali doživotní přátelé, vlastně jedna rodina... V tomto příběhu bychom ale zas třeba chtěli vědět víc o tom, jak Milada Šámalová snášela nástup komunistického režimu a zda taky neuvažovala o exilu, kam odešel její bratr.

Historických románů a literatury faktu o 20. století jsou dnes plné knihkupecké pulty, nicméně soubory Miloše Doležala z nich vystupují výrazně osobním, avšak nesebestředným přístupem. Všechny „seriály“ asi časem omrzí, ovšem vypadá to, že svazek *1945: léto běsů* nebyl souborem těchto dokumentárních povídek, vydaných nakladatelstvím Host, poslední. Byla by to škoda taky proto, že se autor v tomto žánru neustále zlepšuje.

Především je ale užitečné si stále uvědomovat, že lidské svoloče se vždycky počítá víc než těch odvážných a příkladných. To proto, abychom nebyli naivní a zůstali ve střehu. A taky abychom si o sobě příliš nemysleli, je skutečně dobré si též neustále připomínat, že ti odvážní a příkladní, to nejsme my, to byli oni... Ještě jeden detail: nikdy o sobě neříkali, že jsou odvážní a příkladní, i když jimi byli a museli být. Zatímco dnes to leckterí sami o sobě bezostyšně pronášejí, jako kdyby nevěděli, že přesně tohle příkladní lidé nikdy nedělají. I podle toho se totiž poznají.